

Тетяна Курман

докторка юридичних наук, професорка,
завідувачка кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
(Київ, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0632-2487>
t.v.kurman@nlu.edu.ua

DOI: 10.33498/Юш-2025-08-051

УДК 349.42

АГРОЕКОЛОГІЯ: ПРАВНИЧІ І ПРАКСЕОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРОСФЕРИ

Анотація. Статтю присвячено осмисленню співвідношення й кореляції понять “агро-екологія”, “сталий розвиток агросфери”, “екологізація аграрного виробництва” в аспекті необхідності забезпечення продовольчої безпеки держави й гарантування права людини на продовольство в умовах глобальних викликів і загроз. На підставі аналізу доктринальних і нормативних джерел сформульовано авторську дефініцію категорії “агроекологія” як аграрно-правничої категорії. Обґрунтовано, що агроекологія являє нову системну парадигму функціонування сільського господарства та його взаємозв’язку із суспільством та екосистемами й не обмежується набором сільськогосподарських практик – це водночас і галузь науки, і навчальна дисципліна, і громадський рух за продовольчий суверенітет.

Доведено доцільність упровадження праксеологічного підходу у процес нормативного забезпечення й реалізації державної агроекологічної політики та ведення сільськогосподарського виробництва з метою забезпечення продовольчої безпеки і сталого розвитку агросфери, насамперед за допомогою нормативно визначених алгоритмів оптимальних і ефективних дій у межах здійснення таких заходів.

Авторка пропонує комплекс організаційно-правових заходів, спрямованих на забезпечення переходу до нової агроекологічної і сталої моделі функціонування аграрного сектору в повоєнний період, досягнення ним максимального рівня кліматичної нейтральності, забезпечення продовольчої та екологічної безпеки держави, серед яких: сприяння розвитку сільськогосподарських товаровиробників кооперативного типу; розробка Загальнодержавної концепції кліматично орієнтованого сільського господарства, підвищення ефективності реалізації реформи гідротехнічної меліорації земель у агросфері, розвиток меліоративного землеробства; удосконалення агропротекційного законодавства; прийняття Закону України “Про точне землеробство”; удосконалення земельного законодавства у сфері відновлення земель сільськогосподарського призначення тощо.

Ключові слова: агроекологія; агроекологічна політика; екологізація; аграрний протекціонізм; право на продовольство; продовольча безпека; сталий розвиток агросфери.

Категорії “сталий розвиток агросфери”, “агроекологія” протягом останніх років стали предметом наукових пошуків представників різних галузей науки, як вітчизняних, так і іноземних, проте об’єктивні обставини і реалії життя, зміни в політиці й у законодавстві, еволюція наукових думок і по-

© Тетяна Курман, 2025

глядів на ті чи інші поняття потребують подальшого вивчення цих явищ, зокрема й як аграрно-правових категорій.

Аграрний сектор України навіть в умовах воєнного стану зберігає позиції одного з ключових секторів національної економіки, навколо якого концентрується стійкість всієї економічної системи держави, її спроможність забезпечувати продовольчу, економічну, соціальну, екологічну та, значною мірою, енергетичну безпеку. Ведення повномасштабної війни на території України зумовило виникнення реальних безпекових загроз у всіх названих сферах, причому як на національному, так і на глобальному рівнях, про що справедливо зазначається у спеціальній літературі¹. Війна завдала величезних збитків українським аграріям й агросфері загалом. Лише прямі втрати сільськогосподарських активів станом на лютий 2025 р. сягнули 11,2 млрд дол., непрямі – перевищили 80 млрд дол. США².

Попри відносну адаптацію до функціонування в надскладних умовах війни, ключовими викликами для національного аграрного сектору на 2025 р., за прогнозами Національного інституту стратегічних досліджень, залишатимуться: поглиблення проблеми дефіциту трудових ресурсів у сільськогосподарському виробництві; втрата частини земельних ресурсів, суттєве погіршення їх якісного стану; руйнування виробничого потенціалу, що охоплює різні сфери як аграрного виробництва, так і переробки та логістики сільськогосподарської продукції; зростання витрат на ведення сільськогосподарської діяльності; енергетичні, кліматичні та екологічні виклики тощо³.

Це зумовлює виключну актуальність розробки стратегії відновлення й сталого розвитку агросфери в повоєнних реаліях, необхідність використання системно-синергетичного, праксеологічного підходу й належного нормативного врегулювання відносин, що виникають у цій царині, насамперед з метою забезпечення продовольчої та екологічної безпеки. Адже ефективний спеціально-юридичний вплив на аграрні суспільні відносини, який здійснюється з метою їх упорядкування, виступає однією з умов прогресивного розвитку аграрного сектору й економіки загалом на умовах сталості.

Метою статті є аналіз доктрини, правових і праксеологічних засад забезпечення продовольчої безпеки і сталого розвитку агросфери, зокрема, шляхом впровадження агроекологічних заходів, а також формулювання пропозицій щодо вдосконалення чинного аграрного й земельного законодавства.

¹ А Статівка, Т Курман, 'Аграрне законодавство України: сучасний стан і перспективи розвитку в умовах глобальних загроз' [2023] 30(3) Вісник НАПрНУ 280–297.

² Прямі збитки агросектору України сягнули 11,2 млрд дол., – Світовий банк (Ukrainian Shipping Magazine 20.02.2025) <<https://usm.media/priami-zbytku-agrosectoru-ukrajiny-siahnuly-112-mlrd-dolariw-svitovuj-bank>> (дата звернення 10.06.2025).

³ В Русан, Л Жураковська, 'Ключові виклики для аграрного сектору та основні завдання державної аграрної політики на 2025 рік' (Національний інститут стратегічних досліджень 21.03.2025) <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2025-03/az_agrarna_politika_210325.pdf> (дата звернення 10.06.2025).

Науковим підґрунтям для підготовки цієї статті є дослідження у сфері правових засад сталого розвитку, екологізації аграрного виробництва та агроекологічної політики, зокрема, таких вчених, як: В. Андрейцев, Н. Багай, Ю. Бакай, Г. Балюк, М. Ващишин, О. Гафурова, А. Гетьман, В. Єрмоленко, Н. Ільків, Н. Кравець, П. Кулинич, Т. Курман, О. Настіна, В. Носік, В. Петров, А. Статівка, О. Туєва, В. Уркевич, М. Шульга та ін. Однак проблематика співвідношення агроекології і сталого розвитку агросфери з урахуванням сучасних глобальних і національних загроз, зокрема введення воєнного стану, та новітніх змін у законодавстві предметом окремого дослідження не була.

Виходячи із сучасних тенденцій міжнародно-правового регулювання, трендів Спільної аграрної політики ЄС, домінуючим напрямом розвитку державної аграрної політики стає забезпечення сталого розвитку агросфери, спрямованість на кліматичну нейтральність аграрного виробництва, розвиток адаптивних форм аграрного виробництва, гарантування продовольчої та енергетичної безпеки держави в контексті адаптації як до глобальних викликів, що на сьогодні постали перед світом, так і до викликів воєнного стану, які, на жаль, натеper доводиться долати Україні.

При цьому сталий розвиток агросфери є необхідним чинником подолання цілої низки екзистенційних загроз, насамперед глобальної продовольчої та екологічної проблем. Недарма саме сталий розвиток проголошено концептом існування людства на XXI століття, що передбачає прагнення забезпечити досягнення Глобальних цілей сталого розвитку відповідно до Резолюції Генеральної Асамблеї ООН “Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року”⁴ (2015 р.), а саме: подолання голоду і бідності, збереження екосистем суші й моря, доступ до чистої енергії, відповідальне виробництво і споживання, пом’якшення наслідків зміни клімату та ін.

Одним із важливих інструментів забезпечення сталого розвитку агросфери і, як наслідок, – продовольчої безпеки держави, як убачається, стає агро-екологія як цілісний підхід до ведення сільського господарства, що поєднує сучасні екологічні та агрономічні принципи і практики, як-то: дотримання сівозмін і використання агробіорізноманіття; розвиток агролісівництва; зменшення використання хімічно-синтезованих засобів захисту рослин, боротьби зі шкідниками і хворобами сільськогосподарських рослин і тварин, відмова від ГМО; відновлення ґрунтів сільськогосподарських угідь; управління водними ресурсами та їх збереження; перехід до циркулярного сільського господарства, включаючи розвиток альтернативної (відновлювальної) енергетики за рахунок переробки відходів і залишків аграрного виробни-

⁴ Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року. Резолюція № 70/1, прийнята Генеральною Асамблеєю 25 вересня 2015 р. <https://files.acquia.undp.org/public/migration/ua/Agenda2030_UA.pdf> (дата звернення 10.06.2025).

цтва, агровольтаїки; ведення альтернативних форм аграрного виробництва (органічного сільського господарства); розвитку локальних агропродовольчих систем тощо.

У цьому аспекті агроекологія являє собою перспективний інструментальний і світоглядно-формулюючий напрям забезпечення сталого розвитку сільського господарства й агросфери загалом. Однак її запровадження потребує удосконалення правового регулювання, включаючи формулювання чіткого нормативного визначення поняття “агроекологія”, розробки дієвого механізму державної підтримки здійснення аграрними товаровиробниками агроекологічних заходів, опрацювання інституційно-функціональних засад, а також застосування праксеологічних підходів у сфері агроекології. Це своєю чергою, як убачається, сприятиме гармонійній взаємодії сільського господарства з довкіллям, його адаптації до кліматичних змін, а також надалі – сталому розвитку агросфери.

Категорія “агроекологія” тісно пов’язана з проблематикою екологізації аграрного виробництва, якій приділено неабиякий інтерес з боку наукової спільноти. На думку В. Андрейцева, процес екологізації окремих галузей законодавства тісно пов’язаний із упровадженням у матеріально-правові і процесуально-правові норми та приписи різних вимог, правил і нормативів екологічної безпеки⁵. Як втілення екологічних імперативів у зміст аграрно-правових та інших норм, що регулюють виробничо-господарську діяльність аграрних товаровиробників, визначає екологізацію аграрного законодавства Н. Кравець⁶. Тож головною метою екологізації сільськогосподарського виробництва слід вважати мінімізацію його негативного впливу на навколишнє природне середовище на основі впровадження техніко-технологічних та інших агроінновацій, перехід до природозберігаючих форм і методів аграрного господарювання, підвищення якості й екологічної безпечності сільськогосподарської продукції тощо.

Водночас ці категорії не слід ототожнювати, незважаючи на спільність цілей та окремих ознак. Екологізація аграрного виробництва, як процес упровадження й дотримання у сільськогосподарській виробничій діяльності приписів, вимог, нормативів і стандартів екологічного законодавства, охоплює виробничу сферу й концентрується виключно на екологічній складовій. Агроекологія стосується всіх складових агросфери й, окрім суто виробничої діяльності, поширює свій вплив і на сферу сільськогосподарського природокористування, і на сільський розвиток за рахунок покращення екологічного стану сільських територій, і на агропродовольчу сферу, і на аграрну освіту і науку, включаючи й формування світогляду тощо.

⁵ В. Андрейцев, *Право екологічної безпеки: навч. та наук.-практ. посіб.* (Знання-Прес 2002) 60.

⁶ Н. Кравець, ‘Щодо поняття та змісту принципу екологізації аграрного виробництва як принципу аграрного права’ [2013] 6-1(2) Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція 128.

Слід констатувати, що агроекологія являє нову системну парадигму функціонування сільського господарства та його взаємозв'язку із суспільством та екосистемами. Як зазначають дослідники, серед функцій агро-екології: зменшення залежності від зовнішніх ресурсів, особливо тих, що отримуються з викопного палива; спрямованість на посилення самоорганізації екологічних функцій, які сприяють відновленню ґрунтів та їх структури, природним способам захисту від шкідників, природним гідрологічним циклам; розвитку місцевих громад тощо. На сьогодні агроекологія не обмежується набором сільськогосподарських практик – це водночас і галузь науки, і навчальна дисципліна, і громадський рух за продовольчий суверенітет, що має на меті трансформацію існуючих агропродовольчих систем для забезпечення права людини на харчування через соціально та екологічно стійкі й справедливі практики⁷.

Як убачається, під агроекологією як аграрно-правовою категорією слід розуміти унормований нормами права цілісний інтегративний підхід до ведення сільського господарства, що поєднує екологічні та економічні (агровиробничі) аспекти, заснований на принципах сталого розвитку й орієнтований на виробництво екологічної сільськогосподарської продукції, збереження агроекосистем, мінімізацію негативного впливу на довкілля, сприяння “зеленому” переходу аграрного сектору і його адаптації до кліматичних змін, впровадженню стійких агропродовольчих систем, здатних забезпечити продовольчу безпеку держави за мінімізації втрат агросфери.

Отже, загалом агроекологія має на меті підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва в довгостроковій перспективі за рахунок підвищення якості ґрунтів, вод, інших ресурсів агросфери і зменшення витрат (матеріальних, фінансових, ресурсних тощо) з метою забезпечення продовольчої безпеки і сталого розвитку агросфери.

Що стосується праксеологічного підходу, то його застосовують у багатьох сферах, пов'язаних із людською діяльністю, зокрема, у менеджменті, дослідницькій, проектній, трудовій діяльності, педагогіці тощо. Значущість праксеологічного підходу підкреслюють зарубіжні та вітчизняні вчені, зокрема, В. Бебик, І. Бризгалов, С. Гусарев, О. Данильян, О. Дзьобань, І. Колесникова, О. Любогор, О. Калінніков, А. Коваленко, Т. Котарбінський, Л. фон Мізес, О. Павлишин, В. Поліщук, Л. Романишина, Л. Романовська, У. Цмоць та ін.

Засновником праксеології як самостійної галузі знань вважається польський філософ Т. Котарбінський. Здійснюючи науковий пошук способів підвищення продуктивності людської діяльності, вчений запропонував розглядати праксеологію як міждисциплінарну науку, покликану знаходити методологічні основи ефективної діяльності в суспільстві⁸.

⁷ M Markiewicz-Keszycka, A Macken-Walsh, A Carter, S Mooney, E Devereux, M Henchion, P Hynds, 'Farmers' Experiences of Transitioning Towards Agroecology: Narratives of Change in Western Europe' [2025] 15(6) *Agriculture* 625 <https://doi.org/10.3390/agriculture15060625>.

⁸ T Kotarbiński, *Hasło dobrej roboty* (Wiedza Powszechna 1984) 234.

Праксеологія як загальна методологія розглядає способи діяльності з погляду їхніх практичних властивостей та ефективності. Для того, щоб діяльність стала ефективною, вона має відповідати певним характеристикам: бути результативною (досягати поставленої мети), “правильною” (точною, максимально наближеною до норми), “чистою” (уникати непередбачуваних наслідків і непотрібних додаткових включень), надійною і послідовною. Як зазначає Л. Романовська, можливості праксеологічного підходу не лише дають змогу визначити норми здійснення певної діяльності, а й запропонувати рекомендації щодо оптимізації певних дій⁹. Тим більше, що цей підхід гармонійно інтегрується з іншими загальнонауковими підходами – системним, діяльнісним, комплексним, синергетичним, аксіологічним, які безпосередньо пов’язані з різними аспектами людської діяльності.

На думку У. Цмоць, сучасна правова праксеологія є загальною філософською концепцією юридичної практики, що пропонує оптимальні алгоритми й методи її ефективної дії. Праксеологічний підхід, на думку дослідниці, дає можливість виробити оптимізовані алгоритми стандартних юридичних процесів і процедур¹⁰.

Не викликає сумніву, що нині виникає потреба у впровадженні праксеологічного підходу у процес нормативного забезпечення і реалізації державної агроєкологічної політики та ведення сільськогосподарського виробництва з метою забезпечення сталого розвитку агросфери. Його використання в процесі здійснення агроєкологічних заходів, безперечно, матиме своїм наслідком підвищення ефективності сільськогосподарської діяльності аграрних товаровиробників і національного аграрного сектору загалом, насамперед за допомогою нормативно визначених алгоритмів оптимальних і ефективних дій у межах здійснення агроєкологічних заходів.

З метою переходу до нової агроєкологічної і сталої моделі функціонування аграрного сектору в повоєнний період, досягнення максимального рівня кліматичної нейтральності, забезпечення продовольчої та екологічної безпеки держави вкрай важливим, на нашу думку, є комплексне застосування таких організаційно-правових заходів:

а) сприяння розвитку сільськогосподарських товаровиробників кооперативного типу (сільськогосподарської кооперації, фермерства). На сьогодні у зв’язку зі скасуванням Господарського кодексу України і прийняттям Закону України “Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об’єднань юридичних осіб” від 9 січня 2025 р.¹¹, спостерігаються певні законодавчі

⁹ Л. Романовська, ‘Праксеологічний підхід: теоретико-методологічні аспекти’ [2020] 25(2) Інноваційна педагогіка 159.

¹⁰ У. Цмоць, ‘Правова праксеологія як чинник ефективності юридичної практики’ [2023] 4 Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична 161.

¹¹ Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об’єднань юридичних осіб: Закон України від 09.01.2025 № 4196-IX <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#Text>> (дата звернення 10.06.2025).

тенденції до корпоратизації суб'єктного складу аграрної галузі. Так само й положення Закону України “Про сільськогосподарську кооперацію” від 21 червня 2020 р.¹² спрямовані не стільки на врахування специфіки сільськогосподарської кооперації як форми ведення аграрного виробництва, заснованої на членстві й об'єднанні особистої трудової участі, усталеної у світовій і європейській практиці, як на узгодження його норм з корпоративним законодавством. За цим шляхом часом намагається рухатися й судова практика для полегшення й уніфікації правозастосування. Проте ці дії не лише не враховують специфіки правового становища суб'єктів сільськогосподарської діяльності кооперативного типу, що призводить до порушення їхніх прав і законних інтересів, а й суперечать конституційному принципу економічної багатоманітності (ст. 15 Конституції України¹³).

Водночас, приміром у Франції, де агроекологія розглядається як соціальний рух за продовольчий суверенітет, значного поширення набуло створення агроекологічних кооперативів. Як приклад, можна навести: кооперативне об'єднання Alliance BFC, що має на меті адаптацію до зміни клімату, зокрема, щодо управління водними ресурсами, та Maïsadour Groupe Cooperatif – одну з провідних аграрних кооперативних груп Франції, що об'єднує понад 8 тис. фермерів, 4 тис. співробітників і низку міжнародних компаній і спрямована на посилення підтримки фермерів, розвиток сталого сільського господарства шляхом упровадження агроекологічних практик, включаючи встановлення сонячних панелей на фермах, упровадження цифрових технологій у тваринництві, розвиток агролісівництва. До речі, такі кооперативи проводять семінари і просвітницькі програми для своїх членів з метою підвищення їх обізнаності у сфері агроекології¹⁴, що слід розглядати як різновид освітянсько-виховних заходів забезпечення сталого розвитку, спрямованих на формування екоцентричного світогляду людини¹⁵;

б) необхідність адаптації національного аграрного сектору до кліматичних змін і забезпечення його подальшого ефективного функціонування зумовлюють доцільність розробки Загальнодержавної концепції кліматично орієнтованого сільського господарства й унормування суспільних відносин у сфері ведення адаптивних форм аграрного виробництва.

Потребують підвищення ефективності реалізації й реформи гідротехнічної меліорації земель у агросфері, забезпечення розвитку меліоративного землеробства, стимулювання використання систем крапельного зрошення та ін. Ці заходи повною мірою відповідають положенням Стратегії

¹² Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 21.06.2020 № 819-IX <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text>> (дата звернення 10.06.2025).

¹³ Конституція України від 28.06.1996 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>> (дата звернення 10.06.2025).

¹⁴ Maïsadour Groupe Cooperatif (Latifundist Media) <<https://latifundist.com/kompanii/2599-masadour-groupe-cooperatif>> (accessed 10.06.2025).

¹⁵ Т Курман, *Сталий розвиток сільськогосподарського виробництва: проблеми правового забезпечення* (Юрайт 2018) 206.

водної стійкості ЄС (European Water Resilience Strategy)¹⁶, ухваленої 4 червня 2025 р., що серед іншого передбачає перехід до водостійкого сільського господарства, зокрема шляхом розвитку органічного виробництва та інших ґрунтозахисних практик, які сприяють значному скороченню використання води в сільському господарстві;

в) удосконалення агропротекційного законодавства, насамперед шляхом внесення відповідних змін і доповнень до Закону України “Про державну підтримку сільського господарства України”¹⁷ щодо закріплення спеціальних заходів фінансової підтримки аграрних товаровиробників, що впроваджують агроекологічні практики та екологічно спрямовані агроінновації.

Водночас сприяння розвитку інфраструктурних проєктів зі зберігання і первинної переробки сільськогосподарської продукції, виробництв з глибоким ступенем переробки агропродукції так само потребує окремих заходів державної або грантової підтримки. Адже серед викликів і загроз, які можуть істотно знизити рівень забезпечення продовольчої безпеки, Стратегією продовольчої безпеки України на період до 2027 р.¹⁸, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 липня 2024 р., окреме місце посідають інфраструктурні ризики, зумовлені недосконалістю національної транспортної, ринкової, дослідницької та інноваційної інфраструктури, недостатньою кількістю спеціально обладнаних місць зберігання сільськогосподарської продукції та холодильного обладнання. Ця проблема стояла гостро й до початку повномасштабної війни з РФ, але протягом останніх років набула ще більшої актуалізації у зв’язку зі спрямованим знищенням внаслідок артилерійсько-ракетних обстрілів зернохосовищ, елеваторів та інших місць зберігання сільгосппродукції. Недарма цьогоріч, за даними Мінагрополітики України, планується запуск програми будівництва овочесховищ поблизу обласних центрів¹⁹;

г) подальша реалізація процесів цифрової трансформації відносин між державою та суб’єктами агробізнесу, враховуючи положення Регламенту (ЄС) 2021/2115 Європейського Парламенту та Ради від 2 грудня 2021 р., що встановлює правила щодо підтримки стратегічних планів, що розробляються державами-членами в рамках спільної аграрної політики (Стратегічні

¹⁶ European Water Resilience Strategy. COM(2025)280. Brussels, 4.6.2025 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=COM%3A2025%3A280%3AFIN&utm_source=chatgpt.com> (accessed 10.06.2025).

¹⁷ Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 № 1877-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text>> (дата звернення 10.06.2025).

¹⁸ Стратегія продовольчої безпеки України на період до 2027 р., схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 липня 2024 р. № 684-р <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/684-2024-%D1%80#n12>> (дата звернення 10.06.2025).

¹⁹ В Україні у 2025 році планують запустити програму будівництва овочесховищ (AgroNews UA. 02 січня 2025 р.) <<https://agronews.ua/news/v-ukrayini-u-2025-r-planuyut-zapustyty-programu-budivnyctva-ovocheshovyshh>> (дата звернення 10.06.2025).

плани САП)²⁰. Цифровізація аграрного сектору має відбуватися в напрямках інтеграції ДАР з іншими державними реєстрами, автоматизації обміну даними, зменшення бюрократичних процедур, запобігання корупції, розвитку цифрових сервісів для аграріїв, диджиталізацію процесів управління водними ресурсами у сільському господарстві, посилення кібербезпеки, сприяння впровадженню технологій точного землеробства для підвищення ефективності та зменшення негативного антропогенного впливу на довкілля. Нагальною потребою часу у зв'язку з викладеним стає прийняття спеціального Закону України “Про точне землеробство”;

г) належного законодавчого унормування відносин у сфері відновлення земель сільськогосподарського призначення, насамперед пошкоджених внаслідок ведення бойових дій, що зазнали так званої воєнної деградації, надання компенсації аграрним товаровиробникам, які самостійно здійснюють їх розмінування і відновлення, установа юридичної відповідальності за порушення правил сівозміни. У зв'язку з цим нагальною потребою сьогодення вбачається й прийняття спеціального Закону “Про відновлення земель”, у якому необхідно передбачити, зокрема, й особливості відновлення земель сільськогосподарського призначення. Ця пропозиція знаходить підтримку і серед представників земельно-правової науки (Т. Лісова²¹).

Висновки. Враховуючи викладене й виходячи з аналізу доктринальних і нормативних джерел, можна дійти висновку, що агроєкологія являє собою нову системну парадигму функціонування сільського господарства та його взаємозв'язку із суспільством та екосистемами й не обмежується набором сільськогосподарських практик – це водночас і галузь науки, і навчальна дисципліна, і громадський рух за продовольчий суверенітет. Під агроєкологією як аграрно-правовою категорією слід розуміти унормовані нормами права цілісний інтегративний підхід до ведення сільського господарства, що поєднує екологічні та економічні (агровиробничі) аспекти, заснований на принципах сталого розвитку й орієнтований на виробництво екологічної сільськогосподарської продукції, збереження агроєкосистем, мінімізацію негативного впливу на довкілля, сприяння “зеленому” переходу аграрного сектору і його адаптації до кліматичних змін, упровадженню стійких агропродовольчих систем, здатних забезпечити продовольчу безпеку держави при мінімізації втрат агросфери.

Перехід до нової агроєкологічної і сталої моделі функціонування аграрного сектору в повоєнний період, досягнення ним максимального рівня кліматичної нейтральності, забезпечення продовольчої та екологічної

²⁰ Regulation (EU) 2021/2115 of the European Parliament and of the Council of 2 December 2021 establishing rules on support for strategic plans to be drawn up by Member States under the common agricultural policy (CAP Strategic Plans) and financed by the European Agricultural Guarantee Fund (EAGF) and by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) and repealing Regulations (EU) № 1305/2013 and (EU) № 1307/2013 <<https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/2115/oj/eng>> (accessed 10.06.2025).

²¹ Т. Лісова, *Правове забезпечення відновлення земель: теоретичні і практичні проблеми* (Юрайт 2020) 349.

безпеки держави потребує комплексного застосування таких організаційно-правових заходів: сприяння розвитку сільськогосподарських товаровиробників кооперативного типу (сільськогосподарської кооперації, фермерства); розробки Загальнодержавної концепції кліматично орієнтованого сільського господарства й унормування суспільних відносин у сфері ведення адаптивних, кліматично орієнтованих форм аграрного виробництва; удосконалення агропротекційного законодавства, насамперед шляхом внесення змін і доповнень до Закону України “Про державну підтримку сільського господарства України” щодо впровадження спеціальних заходів фінансової підтримки аграрних товаровиробників, що впроваджують агроекологічні практики та екологічно спрямовані агроінновації; прийняття законів України “Про точне землеробство” і “Про відновлення земель”.

Реалізація цих пропозицій, як убачається, створить належне правове підґрунтя для впровадження сучасних агроекологічних практик у діяльність національних аграрних товаровиробників, а надалі й для розвитку агросфери на умовах сталості, що забезпечить можливість гарантувати продовольчу, екологічну та енергетичну безпеку держави, задовольнити зростаючі потреби населення України і світу в якісному й безпечному продовольстві в органічному поєднанні зі збереженням та примноженням агроресурсного потенціалу.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Kotarbiński T, *Hasło dobrej roboty* (Wiedza Powszechna 1984).
2. Andreitsev V, *Pravo ekolohichnoi bezpeky: navch. ta nauk.-prakt. posib.* (Znannia-Pres 2002) (in Ukrainian).
3. Kurman T, *Stalyi rozvytok silskohospodarskoho vyrobnytstva: problemy pravovoho zabezpechennia* (Iurait 2018) (in Ukrainian).
4. Lisova T, *Pravove zabezpechennia vidnovlennia zemel: teoretychni i praktychni problemy* (Iurait 2020) (in Ukrainian).

Journal articles

5. Markiewicz-Keszycka M, Macken-Walsh A, Carter A, Mooney S, Devereux E, Henchion M, Hynds P, ‘Farmers’ Experiences of Transitioning Towards Agroecology: Narratives of Change in Western Europe’ [2025] 15(6) *Agriculture* 625 <https://doi.org/10.3390/agriculture15060625>.
6. Kravets N, ‘Shchodo poniattia ta zmistu pryntsypu ekolohizatsii ahrarnoho vyrobnytstva yak pryntsypu ahrarnoho prava’ [2013] 6-1(2) *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Yurysprudentsiia* 128 (in Ukrainian).
7. Romanovska L, ‘Prakseolohichniy pidkhid: teoretyko-metodolohichni aspekty’ [2020] 25(2) *Innovatsiina pedahohika* 159 (in Ukrainian).
8. Stativka A, Kurman T, ‘Ahrarne zakonodavstvo Ukrainy: suchasnyi stan i perspektyvy rozvytku v umovakh hlobalnykh zahroz’ [2023] 30(3) *Visnyk NAPrNU* 280–297 (in Ukrainian).

9. Tsmots U, 'Pravova prakseolohiia yak chynnyk efektyvnosti yurydychnoi praktyky' [2023] 4 Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav. Seriia yurydychna 161 (in Ukrainian).

Websites

10. Maïsadour Groupe Cooperatif (Latifundist Media) <<https://latifundist.com/kompanii/2599-masadour-groupe-cooperatif>> (accessed 10.06.2025).
11. Priami zbytky ahrosektoru Ukrainy siahnuly 11,2 mlrd dol., – Svitovyi bank (Ukrainian Shipping Magazine 20.02.2025) <<https://usm.media/priami-zbytky-agrosektoru-ukrainy-siahnuly-112-mlrd-dolariw-svitovyj-bank>> (accessed 10.06.2025) (in Ukrainian).
12. Rusan V, Zhurakovska L, 'Kliuchovi vyklyky dlia ahrarynogo sektoru ta osnovni zavdannia derzhavnoi ahrarynoi polityky na 2025 rik' (Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen 21.03.2025) <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2025-03/az_agrarna_politika_210325.pdf> (accessed 10.06.2025) (in Ukrainian).
13. V Ukraini u 2025 rotsi planuiut zapustyty prohramu budivnytstva ovocheskhovyshch (AgroNews UA. 02 sichnia 2025 r.) <<https://agronews.ua/news/v-ukrayini-u-2025-r-planuyut-zapustyty-programu-budivnyctva-ovocheskhovyshh>> (accessed 10.06.2025) (in Ukrainian).

Tetiana Kurman

AGROECOLOGY: LEGAL AND PRAXEOLOGICAL APPROACHES
TO ENSURING FOOD SECURITY
AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE AGROSPHERE

ABSTRACT. The article is devoted to understanding the correlation between the concepts of 'agroecology', 'sustainable development of the agro-sphere', 'greening of agricultural production' in terms of the need to ensure food security of the State and guarantee the human right to food in the context of global challenges and threats. Based on the analysis of doctrinal and regulatory sources, the author formulates the author's own definition of the category 'agroecology'. It is emphasized that agroecology represents a new systemic paradigm of agriculture and its interconnection with society and ecosystems and is not limited to a set of agricultural practices – it is both a scientific discipline and a social movement for food sovereignty.

The article proves the expediency of introducing a praxeological approach into the process of regulatory support and implementation of the State agro-ecological policy and agricultural production in order to ensure food security and sustainable development of the agrosphere, primarily through the use of normatively defined algorithms for optimal and effective actions within the framework of such measures.

The author proposes a set of organisational and legal measures aimed at ensuring the transition to a new agro-ecological and sustainable model of functioning of the agricultural sector in the post-war period, achieving the maximum level of climate neutrality, ensuring food and environmental security of the State, including: promoting the development of cooperative agricultural producers; development of the National Concept of Climate-Oriented Agriculture; improving the efficiency of implementation of the hydroelectric power reform.

KEYWORDS: agroecology; agroecological policy; ecologisation; agrarian protectionism; right to food; food security; sustainable development of the agrosphere.